

CSÚRÖS CSILLA

ÉLET ÉS HALÁL MEZSGYÉJÉN – TÜKÖRCSEPEREPEK

APÁTLANUL

Kilencvenöt éven is túl lenne már.

Trianon gyermeke volt. A csonkjain újra járnai tanuló országban felnőve, a második világháború harcai után Iván Gyeniszovics napjait élte valahol, Szibéria egyik hadifogolytáborában. Ludovikás katonatisztként, bár hívták, nem igazolt át a Néphadseregbe. Egy újrakezdett életút elején – megbízhatatlan értelmiségiként – kitették a Műegyetemről az ötvenes években. Mégsem adta föl...

1956-ot egyetlen hivatalos önéletrajzában sem nevezte ellenforradalomnak, a „sajnálatos”-t sem hozzátéve ’56-os eseményekként emlegette. Munkahelyén mint pártönkí-vüli legfeljebb osztályvezetőségig vihette. Gyermekeit hit-tanra járatta, igaz, lelükre kötve a titoktartó magatartást.

Nem volt hős, nem volt forradalmár. Volt Wartburgja, épített hétvégi házat is. Élt, ahogyan hagyták, ahogyan lehetett. S közben nap mint nap temette a reményt, hogy az ő életében még valami megváltozhatik, hogy eljön az ő értekeit valló és vállaló, szabad hazában élés lehetősége.

Lelkes, együtt lélegző izgalommal élte meg a rendszer-változtató ország tusáit, szorongva-aggódva közben a szét-húzás-gyűlölködés, a párt- avagy pártcsíráviszályok miatt. Gyermekei, unokái jobb jövőjében bízva hagyta el a földi létet az első balkáni háború kitörésekor.

„Hiánya átjár, mint huzat a házon.”

Édesapám! Tudom, nem távozhatsz máig sem Tőled és nemzedéktársaidtól a hazánk s a világ sorsának jobbra fordulásáért érzett aggódó félelem. Hinni szeretném, békében nyugodhatsz, békében nyugodhattok mégis a történelmi időben. De azért, ahogyan eddig, ezután is ... maradj, maradjatok velünk....

TEMETŐBEN

Arcok. Arcok. Arcok. Könnycseppként gördülő esőcseppek a nejlonon. Ezek az arcok nem mosolyognak, ezek az arcok

már sohasem sírnak. Ezek a szemek örökre lecsukódtak, ezek a szemek már sohasem csukódnak le. Ezek a szemek csak néznek merőn. Nincs vád a tekintetükben, nincs öröm vagy bánat, csak – az életük. Hit és csodálkozás. Hitük, hogy lehet, hogy kell, hogy érdemes szabadságban élni, s küzdeni is érte – és a csodálkozás: hogy megtörténhetett! Megélhették, ők maguk teremthették a csodát, melyért aztán életáldozattal kellett fizetniük. Most néznek ránk mit sem értőn. A villamoskalauz, a csillás, az egyetemi hallgató, az elektrotechnikus, az irodista, a vájár. A cipész, a forradalom első kivégzettje. Akik zsigereikben érezték, mit kell tenniük. Akik a hazát nem magukénak vallották, hanem magukévá élték. És haltak... Többen voltak ők, mint az írástudók.

Mansfeld Péterhez jöttem. Idén is. Talán, mert gyerekeim naiv tisztaságát, csalódástól még nem rombolt hitét vélem dacos pillantásában visszatükröződni, talán, mert az ő sorsa a legteljesebb jelképe mindannak, amit ’56 jelent. Talán, mert jövőnket féltő, jövőjüket féltő csakazértis-hitem erősíti, évről évre fájóbb akarással.

Istenem, hiszen minden nejlonzacskóba bújtatott fénykép-fejfa, minden sírkő mellé mécsesláng dukál! Mindig szíven üt a nevesített névtelenek, a történelem csinált-történelmet csináló hősök, mártírok végtelen sora a 301-es parcellában... Az arc mögött a sors: társak, barátok, anyák, gyermekek, feleségek...Mennyi bánat sűrűsödik minden koppanó esőcseppben immáron?!

És mégis, mégis, csak az arcokat nézd! Az utcán vonuló-két, az összekapaszkodva kifelé, ránk mosolygókét. Érezd át azt a mélyről fakadó felszabadultságot és belső derűt, mely minden arcon ott tükröződik! Akár az elszánt komolyság a holtak búcsúzó fényképén.

Vajon én, és te és ő – hogyan viselkednénk, ha ránk találna az a pillanat? Ha „*hí a haza*”? Mi járhatott a fejükben ama boldogságos napokban? És mire gondolhattak a halál közelében? Ők mi vagyunk már? És mi mikor vívjuk meg a magunk győzedelmes szabadságharcát végre?

Az arcokat nézd! A Kiss Iván rajzolta arcokat – és olvasd hozzá Nagy Gáspár verseit... Mindent megtudsz róluk. Mindent megtudsz rólunk. A költő, az éltében bátor, holtában is hitt bennük, hitt mibennünk:

*Élők: mutassátok föl a világnak,
s a hunyorgó égi csillagoknak
a mi hőseinket, szent halottainkat,
akik most már jobban ragyognak
és fényük egyre fényesebb lesz,
ahogy megérti áldozatukat a nemzet,
ha századonként legalább egyszer
fölkel és nem riaszthatja semmi fegyver...
Ekkor nagy lesz és hatalmas,
tántoríthatatlanul forradalmas,
bukásaiban is büszke, méltóságos...
Azt súgja: csak a holtak igazára hallgass,
mert az október végi tiszta lángok
szívébe égették szabadságot!*

Emeljük hát, föl szívünket... és a fejünket is végre!

SZÍVÜNKBE ÍRVA

„Még az esküvőmon is, amikor bevonultunk a templomba, az jutott eszembe, hogy Istenem, ez neki nem adatott meg! – meséli Kiss Réka, a Tóth Ilona tragikus történetét feldolgozó, édesapjával közösen írt, *A csalóány elszállt* című könyv egyik szerzője, két bájos, szösze, kicsi lány ifjú édesanyja. – És erre gondoltam a gyerekeim születésekor is. Ugyanannyi idős voltam, amikor elkezdtem foglalkozni a koncepció perével, mint akkor ő, 24 éves! Szinte végigéltem vele a bebörtönzését, a kínjait, az elhúzódo perét, az elítélését, a kivégzését. Mélyen hívó, tiszta lelkű fiatal lány volt, aki orvosi hivatása szerint segíteni akart – ehhez képest válogatottan kegyetlen eszközökkel gyilkoló, elvetemült szörnyeteget kreált belőle a Kádár-diktatúra, csak hogy a forradalmat gyalázva igazolhassa önmagát itthon és külföldön. És még ma is vannak a történeszek között is olyanok, akik az akkor született, leírt »dokumentumoknak« hisznek... Mennyi, akkor külföldre távozott ávós mérgezi, mérgezte odakint is a forradalom tisztaságát!”

Csodálkozhatunk-e Kiss Réka utolsó mondatain? Akkor, amikor a rendszerváltozás utáni évek belügyminisztere írásba adta, hogy az ÁVÓ-n tilos volt a rabok fizikai bántalmazása...

Mégis, úgy érzem, lassan-lassan kezdenek helyükre kerülni a dolgok. Ahogyan az 56-os forradalmárok ösztönösen is az 1848–49-es szabadságharccal vontak párhuzamot szimbolikus megnyilvánulásaikban, úgy tisztul és kerül a lassan a történelmi emlékezetben is a nemzeti összefogás

és szabadságvágy felemelően és megrendítően szép, tizenkilencedik századi történései mellé huszadik századi felkelésünk és egyet akarásunk feledhetetlen 13 napja.

Az évtizedeken át tartó – Nagy Gáspár szavaival – „erkölcsi omlás és romlás” közepette mégis, talán, úgy érzem, úgy tapasztalom, hogy kezdenek kikristályosodni azok az alapértékek és eszmék, amelyek mentén, amelyek alapján újrászóhető közösségi, nemzeti létünk szövete.

Sajátos korszakváltás tanúi vagyunk. A családi legendáriumok szakadozottak, a félelem légkörében olykor elenyésztek, önmaguk ellen fordultak, olykor elhaltak. Az én generációm tapasztalatait már nem élték át az utánunk jövők. Mégsem mondhatunk le arról, hogy ne kerüljenek ők is érzelmi viszonyba ’56-tal!

Emlékszem, gyerekkoromban milyen mélyen, máig hatóan megrendítettek az aradi 13-ak naplói, utolsó szavaikban megnyilvánuló erkölcsi tisztaságuk és nagyságuk, sorsuk regényes feldolgozása! 1956-ról bizonyosan lehet és kell ugyanilyen érzelmi megközelítéssel, ugyanilyen hőfokon – bár pátoszmentesen – beszélni. A némaságában félelmetes nőüntetésről, a mérlegelés helyett életáldozatra kész emberek, lelkes és elszánt fiatalok és idősek, munkások és értelmiségiek sorsáról. A külföldre menekülőkről és az itthon maradottakról. Az elveikhez hűekről, és az elbukásukban meghasonlókról.

Most 1956-ot kell éltetni úgy, ahogyan életben tartották, áthagyományozták eleink 1848–49 érzéseit és emlékezetét. Ahogyan teszi ezt Kiss Réka, teszik szenvedélyes elkötelezettségű történelem- és irodalomtanárok, és ahogyan tennünk kell nekünk is, szülőként, felnőttként – a generációs lánc, a nemzeti emlékezet éltetőiként.

CSÖNDÜNK EREJÉVEL

Porba omlott ez is. Hajdani méltóságának romjain, törött téglakupacokon, az ablakok fölötti, timpanont formázó vakolatmaradványokon finom por ül. A romlás, az enyészet, a rombolás pora.

Kopott festésű falrészek az elárvult szomszéd ház oldalán – hajdani konyhák, fürdő- vagy hálószobák maradványai – dideregnek pórén, szemérmes ember-melegüktől durván megfosztva a novemberi szürkeségben. Néma szemrehányással őrzik múltjukat, múltunk most megsemmisülő hétköznapiját.

Fáj a látvány. Akár a többi, a sok-sok kitért vagy bedeszkázott ablakú, szomorúan az utcára meredő, bontásra ítéltett házé, melyek helyén épülhet bármily korszerű, színes, mediterrán hangulatúnak reklámozott új, az többé már nem a

megőrzött múlt, nem egy megszépített, felújított, az elődeink által oly szeretettel alakított egységes városkép része lesz.

Új kor, új városrészek, új emberek. Akik közül sokan tán nem is akarnak bíbelődni a régivel, akik helyszűkében szemébe dobják a régi családi fotókat, a nagymama csorba bögréjét, a nagyapa rég elromlott zsebóráját, a kopott szemüvegtokot...

Bár azt hiszem, néha ők is érzik a fájdalmas hiányt: ki-dobott, megtagadott, elfeledett magántörténelmükét! Néha tán ők is álmodnak a szép avagy csúf gyermekkorral, már csak az emlékekben létező utcákkal, terekkel, házakkal, emberekkel. Nem az álmok kora ez. Vagy mégis?

Őrizni a múltat – a távoli nemzetit és a személyes közelmúltat is – csak belé kapaszkodva, újra és újra megidézve lehet, hogy okuljunk belőle, hogy ne higgyünk végre „a könnyű szónak, fizetett pártfogóknak”...

Tartozunk magunknak ezzel, tartozunk magunknak ennyivel ebben a zaklatott, kiabáló és bekiabáló, naponta mást mondó és megmondó, napról napra többet ígérő, de mindent csak „hozom”-ra teljesíteni akaró, harsány világban. A cinikus hazugságok hínárjában vergődve. Tartozunk magunknak álmaink megvallásával, a szavak és történések értelmezésével, a csak saját tapasztalatainknak hitelt adó számvetéssel. Elmélyült csöndben, a mindig pontosan jelző, ám gyakran elhallgattatott, felülbírált, meg sem hallott belső hangra figyelve.

E belső hang csak így, sokunk személyes odafigyelésétől válhat olyan, halkan kimondott szóvá, mely messze hangzó lehet mégis. Melynek erejét a szeretet és az összetartozás érzete adja.

GENERÁCIÓS KÉZFOGÓ

Adenauer idejében ez biztosan nem történhetett volna meg – csóválta fejét az idős könyvkiadó –, hogy Magyarországot azért támadják Európában, mert alaptörvényébe írja Isten nevét, vagy mert tiltja a homoszexuálisok házasságát! Ide jutottunk. Az én generációm, lehet hogy szegényebb volt, de bizonyos, hogy erkölcsében sokkal erősebb, Európa-szerte. Ha ez a szemlélet uralkodik továbbra is, nem sok jót jósolok ennek a vén kontinensnek, hacsak a Gondviselés valami váratlan fordulattal közbe nem lép... – legyintett lemondóan.

Ám azért mégis Chesterton írásainak újbóli kiadását fontolgatta, hátha általa többekhez eljut a kereszténység lényegét jelentő tanítás, a hit-remény-szeretet örök kapaszkodója. Azt a huszadik század eleji angol gondolkodót népszerűsítene, aki a józan ész nevében tiltakozik – ráadásul olvasmányos stílusban – az államszocializmus és nagytőke

egyetlen szellemmé és testté váló, minden vilájobbító törekvést legyőző túlhatalma ellen, aki szerint a gazdagság szülte legrosszabb modern gondolat az otthon, az otthonosság érzetének folyamatos támadása.

Régen az égi katedrán ül már – Isten nyugosztalja! – bölcs és mindig derűs történelemtanárom, aki meggyőző erővel ecsetelte azt a lelkesedést és országépítő erőt, melylyel a második világháború után oly hamar felépítették a romokból, ő és kortársai, Budapestet és a hazánkat.

Az a generáció – s ezt már én mondom – bizonyosan szilárdabb erkölcsi alapokon állt, mint azok, akiknek a vörös diktatúra után adatott meg a lehetőség az ország gazdasági-szellemi-lelki újjáépítésére. Akik közül pedig mi is valók vagyunk... Akiknek felelőssége, felelősségünk a mai ifjak épülése is.

Két mai történet – melyik e generáció igazi arca?

Amikor indexelve tolatni kezdek a szűk mellékutcában, még sehol egy jármű. Ám hirtelen halk reccsenés, autóm bal elejét horzsolta az a türelmetlen sofőr, aki úgy vélte, elfér mellettem, így nem kell néhány másodpercet sem várakoznia. Mire döbbenetén kiszállok a kocsiból, a feldúlt arcú ifjú már kipattant, és torka szakadtából ordítva közli: ne merjek kiabálni vele, hiszen megsérült az apja autója! Míg én arcátlansága hallatán szóhoz is alig jutok, ő már észlelte a kárányok számomra kedvezőtlen mivoltát, s kocsijába pattanva elszágul! Keserűségem csak lassan oldódik.

A hipermarket pénztáránál pakolászom, ám az ellenőrző kapu újra és újra csönget, jelez. A pénztáros szerint az egyik csokisdoboz a „bűnös”, magyarázza is ezt az odaérkező biztonsági őrnek. Ő mégis csomagjaim bemutatására szólít fel, ámde ekkor kézi adóvevőjén – úgy látszik – nálam gyanúsabb vásárló érkezett veszi hírül, így se szó, se beszéd, elszágul. *Se elnézést, se köszönés? Hát, mit képzelsz? – néz hátra ingerülten a szomszédos pénztárban ülő fiatal lány. Tán rendszerhiba, de először úgy hittem, nekem szól a szemrehányás. Kérdésemre azonban kiderül, a festett szőke pénztáros a biztonsági őr kollégát kárhoztatja, aki modortalanságával szégyent hoz a szakmára! Az én férjem is biztonsági őr! – mondja magyarázólag. – Így nem szabad viselkednie senkinek semmilyen körülmények között! Magamat minősítem ezzel. Énszerintem legalábbis! – s máris köszönti az újabb vásárlót a pénztárgép előtt.*

Hirtelen támadt jókedvem sokáig elkísér...

Melyik e generáció igazi arca, melyik a népem igazi arca? A tetskós, goromba, modortalan, érzéketlen, erőszakos és indulatos, vagy a szívélyes, előzékeny, kedves, türelmes, megértő és empatikus? Vagy lehet, egyszerűen csak az a kérdés: kik vannak, kik lesznek többen?